

8. Слоўнік рэдка ўжываемых слоў і спецыяльных тэрмінаў // Тэмперны жывапіс Беларусі канца XV–XVIII стагоддзяў : каталёг / аўт.-скл. Н. Ф. Высоцкая. – Мінск : Дзярж. мастацкі музей Б-сі, 1986. – С. 201–205.
9. Шур, В. Спіс найбольш вядомых беларускіх імёнаў, іх варыянты, паходжанне, значэнне / В. Шур. // Беларускія ўласныя імёны: беларуская антрапаніміка і тапаніміка : дапам. для настаўнікаў / В. Шур. – Мінск : Маст. літ., 1998. – С. 233–238.
10. Лакотка, А. І. Слоўнік тэрмінаў / А. І. Лакотка // Нацыянальныя рысы беларускай архітэктуры / А. І. Лакотка. – Мінск : Ураджай, 1999. – С. 360–365.
11. Тлумачэнні некаторых слоў // Гартны, Ц. Сокі цаліны / Ц. Гартны – Мінск : Юнацтва, 1993. – С. 443–445.
12. Помнікі старажытнай беларускай пісьменнасці / укл. і камент. А.Ф. Коршунава ; рэд. Ю. С. Пшыркоў. – Мінск : Нав. і тэх., 1975. – С. 227–233.
13. Анталогія беларускай паэзіі: у 3 т. / рэдкал.: Р. Барадулін [і інш.]. – Мінск : Маст. літ., 1993. – Т. 1. – С. 604–610.
14. Stang, Chr. S. Glossar / Chr. S. Stang // Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen / Chr. S. Stang. – Oslo, 1935. – S. 147–162.
15. Галай, В. Назвы ўпрыгожанняў і аздобаў / В. Галай // Роднае слова – 2000. – № 6 (150). – С. 46–48.

УДК 811.161'366:630

В.М. Гусева, ст. выкл. (БДГУ, г. Мінск)

СУФІКСАЦЫЯ ЯК СПАСАБ УТВАРЭННЯ ЛЕСАГАСПАДАРЧАЙ І ЛЕСАТЭХНІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Марфалагічны спосаб з'яўляецца адным з найбольш прадуктыўных у тэрмінаўтварэнні. Як адзначае В.П. Даніленка, марфалагічнае тэрмінаўтварэнне мае пэўныя спецыфічныя асаблівасці, у тым ліку павелічэнне рэгулярнасці словаўтваральных мадэлей; рост прадуктыўнасці шэрагу мадэлей, якія абслугоўваюць асноўныя катэгорыі найменняў; узмацненне спецыялізацыі словаўтваральных сродкаў на выражэнне пэўных значэнняў; тэндэнцыя да гнездавога словаўтварэння; узмацненне ўзаемаабумоўленасці прадуктыўнасці словаўтваральнай мадэлі і ўжывальнасці найменняў, створаных па гэтай мадэлі [1].

Суфіксацыя – найбольш распаўсюджаны тып марфалагічнага

тэрмінаўтварэння. Характэрнай асаблівасцю суфіксаў з’яўляецца іх класіфікуючая функцыя, яны афармляюць слова як пэўную часціну мовы, а ўнутры яе адносяць слова да пэўнага сэнсавага разраду. Суфіксы ж назоўнікаў ўключаюць у сябе ўказанні і на тып скланення, і на катэгорыю роду, і нават на катэгорыю ліку [2]. Такім чынам, суфіксы выражаюць катэгарыяльнае значэнне слова і сэнсавы разрад унутры часціны мовы.

Пры ўтварэнні тэрмінаў выкарыстоўваюцца ў асноўным тыя самыя суфіксы, што і пры ўтварэнні агульнаўжывальных слоў, але не ўсе яны ўжываюцца аднолькава шырока [3]. Звычайна пэўныя суфіксы замацоўваюцца за пэўнымі катэгорыямі паняццяў, у выніку чаго можна вылучыць групы суфіксаў, якія выражаюць катэгорыю працэсуальнасці, катэгорыю асобы, катэгорыю якасцей і ўласцівасцей, катэгорыю прадметаў і інш. У лесагаспадарчай і лесатэхнічнай тэрміналогіі прадстаўлены ўсе названыя катэгорыі. Разгледзім найбольш прадуктыўныя тыпы і сродкі суфіксальнага тэрмінаўтварэння.

Катэгорыя працэсаў і дзеянняў.

Вялікую групу складаюць тэрміны з суфіксамі *-нн-е*; *-а-нн-е*; *-енн-е*; *-э-нн-е*. Яны матывуюцца дзеясловамі незалежнага стану (уласна беларускімі і запазычанымі), у іх найбольш моцна праяўляецца працэсуальнае значэнне: *агрэгаванне*; *аднаўленне*; *асушэнне*; *выцісканне*; *выпарванне*; *вырошчванне*; *гашэнне*; *завяданне*; *заростанне*; *здзірваненне*; *паляганне*; *пілаванне*; *прарэджванне*; *укараненне*.

Тэрміны з суфіксам *-к-а*, якія называюць дзеянні і працэсы, утвараюцца ад асноў незапазычаных дзеясловаў: *апрацоўка*; *валка*; *выбарка*; *высечка*; *пагрузка*; *пасадка*; *раскарчоўка*; *распілоўка*; *тралёўка*. Перавага такіх тэрмінаў заключаецца ў тым, што яны з’яўляюцца ўтваральнай базай для прыметнікаў на *-ач-ны*, якія выкарыстоўваюцца у складзе тэрміналагічных словазлучэнняў для намінацыі прылад, машын і г. д. (*валка* – *валачны клін*; *пасадка* – *пасадачны матэрыял*; *тралёўка* – *тралёвачны волак*), а таксама для назоўнікаў на *-чык*, якія абазначаюць асобу па прафесіі ці родзе заняткаў (*валка* – *вальшчык*; *пагрузка* – *пагрузчык*; *распілоўка* – *распілоўшчык*). Некаторыя тэрміны з суфіксам *-к-а* маюць тэрмінаўтваральныя варыянты з суфіксам *-нн-е*: *абрэзка* і *абрэзванне*; *высечка* і *высяканне*; *транспарціроўка* і *транспартаванне*. Тут можна гаварыць аб сінаніміі суфіксаў. Варыянты з *-к-а* з’яўляюцца стылістычна нейтральнымі, з *-нн-е* – кніжнымі.

Тэрміны з суфіксам *-ацыj-а*, *-ізацыj-а* утвараюцца ад дзеясловаў

з запазычанай асновай. Маюць значэнне дзеяння па забеспячэнні чым-небудзь або надання ўласцівасці, названай утваральным словам: *апраксімацыя; культывацыя; меліярацыя; таксацыя; утылізацыя; ферментацыя.*

Нульсуфіксальныя тэрміны ўтвараюцца пераважна ад незапазычаных дзеясловаў. Большую частку складаюць нульсуфіксальныя тэрміны мужчынскага роду: *абмер; абход; адбор; адпад* (дрэў); *збор; падрост; сеў; сплаў* (драўніны). Нульсуфіксальныя тэрміны жаночага роду ў лесагаспадарчай тэрміналогіі адзінкавыя: *ахова* (лесу); *страта*. Тэрміны маюць значэнне адцягненага дзеяння ці стану або адзінкавага акта нейкага дзеяння. Таксама можна адзначыць наяўнасць тэрмінаўтваральных варыянтаў з суфіксам *-нн-е*: *адпад і адпаданне; збор і збіранне.*

Для намінацыі працэсаў у лесагаспадарчай і лесатэхнічнай тэрміналогіі ўжываюцца нешматлікія тэрміны з суфіксам *-б-а* (*сяўба*); *-л-я* (*гадоўля*), аднак гэтыя тыпы можна лічыць непрадуктыўнымі.

Катэгорыя якасцей і ўласцівасцей.

Тэрміны дадзенай катэгорыі спалучаюць у сабе значэнне прыметы, уласцівае матывуючаму прыметніку, са значэннем назоўніка як часціны мовы. Вялікая колькасць такіх тэрмінаў утворана пры дапамозе суфікса *-асць* ад асноў уласна беларускіх і запазычаных прыметнікаў (якасных і адносных) і дзеепрыметнікаў і аддзеяслоўных прыметнікаў: *вільготнасць; вільгацяёмістасць; выжывальнасць; гарымасць; зольнасць; карыснасць; нараджальнасць; самкнутасць; спеласць; стромкасць; сукаватасць; трываласць*. Такія тэрміны абазначаюць схільнасць ці здольнасць да дзеяння, названага ў матывуючай аснове (*гарымасць*) або выражаюць наяўнасць прыметы, якая можа праяўляцца у рознай ступені і паддавацца вымярэнню (*вільготнасць; спеласць*).

Тэрміны з суфіксамі *-ін-я; -ын-я; -ат-а* увараюцца ад асноў якасных прыметнікаў. Гэтая група нешмалікая: *вышыня; гушчыня; даўжыня; шырыня; паўната* (дрэвастою).

Катэгорыя асобы.

Тэрміны названай катэгорыі у тэрміналогіі лясной гаспадаркі і лясной тэхнікі ўтвараюцца пераважна пры дапамозе суфіксаў *-ік; -нік; -чык; -льшчык* ад іменных і дзеяслоўных асноў. Маюць значэнне носьбіта прыметы, назвы асобы па прафесіі, сферы дзейнасці: *ляснік; піловачнік; працаўнік; аб'ездчык; наладчык; падрадчык; распілоўшчык; рэзчык; драбільшчык*. Гэты тып вызначаецца высокай прадуктыўнасцю, таму што названыя суфіксы легка спалучаюцца як з уласна беларускімі, так і з запазычанымі асновамі.

Катэгорыя прадмета, прылады працы.

Катэгорыю прадметаў, прылад працы, прыстасаванняў для выканання пэўных дзеянняў ў лесагаспадарчай і лесатэхнічнай тэрміналогіі выражаюць суфіксы *-ік; -чык (-шчык)*: *рухавік; пагрузчык; буксіроўшчык; тралёўшчык; упакоўшчык*; суфікс *-льнік*: *апыляльнік; вымяральнік; знішчальнік; разрыхляльнік*. Даследчыкі адзначаюць шматзначнасць і аманімію такіх суфіксаў, у выніку чаго ў адным тэрміне могуць спалучацца значэнні асобы і прадмета, прылады ці машыны (*драбільшчык; упакоўшчык*). Грынёў-Грыневіч разглядае гэта як гістарычнае сведчанне таго, што чалавек па меры развіцця тэхнікі перакладаў свае функцыі на механічныя прылады [3].

Для наймення прыбораў, прыстасаванняў выкарыстоўваюцца тэрміны, утвораныя ад запазычаных асноў пры дапамозе суфікса *-атар*: *аналізатар; генератар; транслятар*.

Такім чынам, суфіксацыя з'яўляецца адным з самых важных спосабаў марфалагічнага тэрмінаўтварэння. Для выражэння прыналежнасці тэрмінаў да асноўных семантычных катэгорый выкарыстоўваюцца розныя групы суфіксаў. Пры гэтым неабходна адзначыць наяўнасць сінаніміі, шматзначнасці і аманіміі пэўных суфіксаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Даниленко, В.П. Русская терминология: опыт лингвистического описания / В.П. Даниленко. – М.: Наука, 1997.
2. Виноградов, В.В. Русский язык: (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов. – М., Наука, 1972.
3. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С.В. Гринев-Гриневич. – М.: Академия, 2008.
4. Антанюк, Л.А. Беларуская навуковая тэрміналогія: Фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыяніраванне / Л.А. Антанюк. – Мінск : Навука і тэхніка, 1987.
5. Антанюк, Л.А. Сучасная беларуская тэрміналогія / Л.А. Антанюк. – Мінск : Друкарня МВП “Паліграфіст”, 1995.
6. Суперанская, А.В. Общая терминология: вопросы теории / А.В. Суперанская, Н.В. Подольская, Н.В. Васильева. М.: Либроком, 2012.
7. Англо-русско-белорусский словарь лесохозяйственных терминов / Составитель О.А. Атрощенко – Минск : Белорусский государственный технологический университет, 1995.